

Уварова Н. В.

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.6

УКРАЇНОФОБІЯ ЯК НОВИЙ МОТИВ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Досліджено явище українофобії як новий мотив вчинення злочинів проти життя і здоров'я особи, а також визначено його особливості. Особливу увагу приділено необхідності внесення відповідних змін і доповнень до чинного Кримінального кодексу України.

Ключові слова: злочини проти життя та здоров'я особи; расова, національна, релігійна нетерпимість; мотив; українофобія.

Постановка проблеми. Статтею 1 Конституції проголошено, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [1]. Події 2013-2014 рр. окреслили єдиний можливий вектор розвитку України – європейську інтеграцію як шлях для практичного, а не декларативного впровадження вищевказаних конституційних положень. Підтримка світової демократичної спільноти в сукупності зі стриманою реакцією країн-учасниць Співдружності незалежних держав (далі – СНД) та відкритою агресією Російської Федерації переконливо свідчить про доленосність та важливість вибору українського народу. Беззаперечно, що під загрозою іноземної інтервенції та військової агресії ззовні відбулося згуртування нації та справжнє, а не фіктивне зростання патріотизму та любові до власної землі, свободи, Батьківщини.

У цьому аспекті на надзвичайну увагу заслуговує засвоєння Україною традиційних європейських цінностей, стандартів всебічного захисту прав і свобод людини, толерантності, мультикультуральності тощо. З іншого боку, євроінтеграційні прагнення українців викликають неприйняття та гостру реакцію окремих осіб, етнічних, соціальних груп та політичних сил. У найгострішій формі така реакція знаходить прояв у злочинах, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. У свою чергу, в масиві таких мотивів сьогодні виділяється новий, який можна охарактеризувати як українофобію.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У вітчизняній науці кримінального права проблеми злочинів проти життя та здоров'я особи представлені у працях багатьох науковців. Водночас питання, що стосуються вчинення даної категорії суспільно небезпечних деліктів з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, лишаються сьогодні недостатньо дослідженими, що обумовлено відносною новизною кримінально-правових норм про такі злочини. Проте окремі питання кримі-

нальної відповідальності за злочини проти життя та здоров'я особи, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, в Україні висвітлено у роботах: І.О. Зінченко, С.Л. Лисенкова, С.Я. Лихової, О.А. Мартиненка, М.І. Мельника, М.І. Панова, В.М. Панькевича, А.В. Савченка, П.Л. Фріса, Н.В. Шепелевої та інших.

У той же час проблема українофобії як мотиву вчинення злочинів проти життя і здоров'я особи є новою та потребує суттєвих наукових доробків для її успішного вирішення.

Отже, **метою** статті є дослідження українофобії як нового мотиву вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи.

Для досягнення поставленої мети необхідним вбачається розв'язання таких завдань: 1) провести загальну характеристику злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості; 2) дати визначення поняття «українофобія»; 3) визначити особливості українофобії як нового мотиву вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи.

Виклад основного матеріалу. Одним з найбільш вагомих міжнародно-правових надбань людства можна вважати Загальну декларацію прав людини, у ст. 2 якої проголошено, що кожна людина повинна мати всі права і свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови та релігії [2].

Декларація та інші міжнародно-правові документи є підґрунтям, на якому кожна з держав має конструювати національне законодавство щодо врегулювання відносин з меншинами (національними, етнічними, релігійними), що існують на її території.

Так, статтею 3 Конституції України людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпеку визначено найвищою соціальною цінністю [1]. У свою чергу, статтею 24 Конституції закріплено, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Щодо першого завдання зазначимо, що кримінальне законодавство є запорукою дотримання положень Конституції України через встановлення кримінально-правових норм і передбачення покарань за їх порушення. Так, одним з визначних заходів, спрямованих на поліпшення толерантності в українському суспільстві, стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» № 1707-VI від 5 листопада 2009 р. [3]. Особливістю представленого акта стало доповнення Кримінального кодексу (далі – КК) групою суспільно небезпечних діянь, а саме злочинами проти життя та здоров'я особи, вчиненими з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Це знайшло практичне відображення у доповненні ч. 2 ст. 115 КК пунктом 14 – умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Водночас у частинах 2

ст. 121, 122, 126, 127 і 129 КК з'явилась нова кваліфікуюча обставина, що обтяжує відповідальність, а саме вчинення вказаних злочинів з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості [4].

Загалом у кримінальному праві України під злочинами проти життя та здоров'я особи розуміються суспільно небезпечні та протиправні діяння, що, посягаючи на життя й здоров'я особи, руйнують й спотворюють ці найцінніші блага, а також наражають на небезпеку заподіяння їм шкоди [5, с. 311].

Мотив учинення злочину у кримінальному праві визначається як обумовлене певними потребами чи інтересами, усвідомлене особою внутрішнє спонукання, яке викликає у неї намір вчинити злочин [6, с. 82].

Натомість, характеризуючи злочини проти життя та здоров'я особи, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, перш за все, необхідно встановити притаманні їм основні та суміжні термінологічні категорії, ознаки і явища, що вирізняють їх з-поміж інших суспільно небезпечних діянь.

Найбільш поширеним поняттям, яким користуються при позначенні злочинів з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, є ксенофобія. Ксенофобія (з грецької *xenos* – сторонні і *phobos* – страх) має два значення: а) нав'язливий страх перед незнайомими людьми, острах чужих; б) ворожість, нетерпимість, ненависть та презирство до осіб іншої віри та культури, національності, представників інших регіонів, а також до чогось незнайомого, чужого, незвичного [7].

Спільним з ксенофобією виступає поняття «расова дискримінація». У частині 1 ст. 1 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації поняття «расова дискримінація» визначено як будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевага, оснований на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, метою або наслідком яких є знищення або применшення визнання, використання чи здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-яких інших сферах суспільного життя [8].

Ще одним явищем, що пояснює природу виникнення злочинів з мотивів нетерпимості, є націоналізм. Націоналізм в будь-якій формі несе в собі величезний руйнівний заряд, спрямований проти єдності прогресивних суспільних сил, що відстоюють загальнолюдські гуманістичні принципи в національному питанні [9, с. 72].

На окрему увагу заслуговує категорія злочинів, вчинюваних з мотивів релігійної нетерпимості. Релігія (з лат. «*religio*» – зв'язок) – це віра, особлива система світогляду та світосприйняття конкретної людини або групи людей, набір культурних, духовних та моральних цінностей, що обумовлюють поведінку людини [10].

Як бачимо, у чинному КК серед мотивів вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи використовується тріада: «раса – національність – релігія». Це, з одного боку, уніфікує розуміння таких злочинів, а з іншого – дещо звужує межі для кваліфікації злочину як такого, що вчинений саме з вищезазна-

чених мотивів. Чи буде умисне вбивство, вчинене з мотиву нетерпимості до політичних поглядів особи, менш суспільно небезпечним, аніж аналогічне вбивство з мотиву релігійної нетерпимості? Вочевидь, ні.

Сумним прикладом політичної нетерпимості може слугувати вбивство проросійськими сепаратистами депутата Горлівської міської ради В. Рибачка та студента Ю. Поправка [11].

Другим поставленим нами завданням є визначення поняття «українофобія». Так, ще у 2011 р. академік І. Дзюба дослідив коріння сучасної українофобії. У своїй книзі «Нагнітання мороку. Від чорносотенців початку ХХ століття до українофобів початку століття ХХІ» він аргументовано доводить, що вже у незалежній Україні, за підтримки правлячої олігархії та залежної політичної еліти, «відбувається системна компрометація національних історичних та культурних цінностей і насадження ідеології російського неоімперіалізму» [12].

Також у травні 2012 р. на Всеукраїнському науковому семінарі «Українофобія як явище та політтехнологія», що мав місце у Львові, українофобію запропоновано розуміти як усвідомлену, заплановану або скоєну дію, що завдає моральної і матеріальної шкоди українцям, українській мові, культурі, нації, економіці, міжнародному іміджу держави [13].

На думку О. Палія, українофобія – це спроба поставити під сумнів право України та українського народу на існування. Власне, українофобія відрізняється від інших національних фобій, яких, на жаль, повно у світі, переважно своєю інтенсивністю. Українофобія у більшості випадків – це не просте «глузування» над нашою нацією, а щире бажання їй зла [14].

У статті з відповідною назвою у вільній енциклопедії «Вікіпедія» вказано, що українофобія не є новим явищем. Термін «українофобія» зустрічається у статті С. Єфремова «Українське життя 1912-го» ще в 1912 р., проте є молодшим за його прояви. Окреслюючи та описуючи явище неприязні, іноді – ненависті до українців фактично в категоріях, властивих українофобству, українські діячі доволі нечасто вживали саме слово до початку ХХ ст., дещо частіше – починаючи від 1905-1907 років. З середини ХХ ст. це поняття було «забуте» в СРСР, перемістившись у середовище української діаспори, звідки переважно повернулося в Україну в 1990-х [15].

У науковій літературі поняття українофобії відсутнє. Ми пропонуємо дати визначення українофобії, відштовхуючись від близьких за сутністю понять ксенофобії та антисемітизму. Отже, українофобію може бути визначено як одну з форм нетерпимості, що знаходить прояв у ворожому ставленні, ненависті, страху до українців та всього українського, а також як систему поглядів, що її обґрунтовує.

Третім і ключовим завданням є визначення особливостей українофобії як нового мотиву вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи. Ми переконані, що політичні події останнього періоду в сукупності із анексією частини території України Російською Федерацією інтенсифікували антиукраїнські настрої та українофобію, насамперед серед громадян цієї держави та

інших територіальних утворень, економічно та політично залежних від неї.

Самі по собі загострення у відносинах між представниками сусідніх держав супроводжують людство протягом усієї його історії, проте саме українофобія заслуговує на підвищену увагу з огляду на такі фактори: а) велика кількість (більше 146 млн.) населення Російської Федерації, що перебуває під впливом антиукраїнської пропаганди; б) значні економічні та політичні важелі впливу Російської Федерації; в) український приклад «революції гідності», що «лякає» авторитарні політичні еліти пострадянських держав; г) можливість швидкої інтеграції до Європейського Союзу та побудова розвиненої у демократичному та економічному сенсі України. Все це сприяє вчиненню значної кількості кримінальних правопорушень, зокрема злочинів проти життя і здоров'я особи саме з мотиву ненависті до України та українців. Так, за даними Організації Об'єднаних Націй, жертвами неоголошеної війни на Донбасі стали більше чотирьох тисяч осіб, і ця сумна статистика зростає щодня.

Висновки. На основі вищевикладеного нами було виокремлено особливості українофобії як нового мотиву вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи, а саме:

– прояви расової, національної чи релігійної нетерпимості спостерігаються насамперед щодо національних меншин, тоді як українофобія стосується титульної нації – українців;

– спрямованість не на українців як таких за національністю, а на громадян України;

– нетерпимість є доволі варіативною і охоплює: а) державні символи; б) мову; в) традиції і культуру; г) національний одяг тощо;

– релігійна нетерпимість трансформувалась у конфесійну нетерпимість, зокрема щодо Української греко-католицької церкви або Української православної церкви Київського патріархату.

Як підсумок зауважимо, що українофобія не підпадає під традиційну тріаду «раса – національність – релігія», адже агресія спрямована на представників різних релігійних конфесій (греко-католики, православні, протестанти тощо), різних за національністю патріотів України (росіяни, білоруси, поляки тощо), яких об'єднує любов до Батьківщини. На наше переконання, до чинного ККУ необхідно внести зміни, замінивши кваліфікацію складів злочинів, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, положеннями про мотив нетерпимості як такої взагалі. Поняття ж нетерпимості необхідно подати у відповідній статті КК, включивши до його складу сучасні реалії проявів українофобії.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/>.

2. Загальна декларація прав людини (прийнята і проголошена у резолюції 217АА (II) Генеральної Асамблеї від 10.12.1948) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості : Закон України

- № 1707-VI від 5 листопада 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1707-17>.
4. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Савченко А. В. Сучасне кримінальне право України / Савченко А. В., Кузнецов В. В., Штанько О. Ф. – К. : Вид. Паливода А.В., 2005. – 640 с.
6. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар у 2-х т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013.
7. Краткий словарь современных понятий и терминов / под ред. А. В. Макаренко. – М., 1995. – 670 с.
8. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації : прийнята резолюцією 2106 (xx) Генеральної Асамблеї від 21 грудня 1965 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_105.
9. Джунусов М. С. Национализм : словарь-справочник / М. С. Джунусов. – М. : Славянский диалог, 1998. – 238 с.
10. Релігія. Основна стаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
11. Сегодня. – 2014. – 25 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/student-kotorogo-separatisty-ubili-vmeste-s-gorlovskim-deputatom-uchilsya-v-kpi-515823.html>.
12. Диагноз: українофобія // Обозреватель. – 2011. – 13 липня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://obozrevatel.com/publication/diagnoz-ukrainofobiya.htm>.
13. Українофобія є небезпечним явищем – науковці // Радіо «Свобода». – 2012. – 23 травня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/articleprintview/24590851.html>.
14. Що таке українофобія і як її розпізнати // УНІАН. – 2011. – 24 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/politics/475385.html>.
15. Українофобія. Основна стаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.

Уварова Н. В. Українофобія как новый мотив совершения преступлений против жизни и здоровья личности. Исследовано явление украинофобии как новый мотив совершения преступлений против жизни и здоровья личности, а также определены особенности такого мотива. Отдельное внимание уделено необходимости внесения соответствующих изменений и дополнений в действующий Уголовный кодекс Украины.

Ключевые слова: преступления против жизни и здоровья личности; расовая, национальная, религиозная нетерпимость; мотив; украинофобия.

Uvarova N. V. Ukrainophobia as new motive for crimes against individual's life and health. This article explores the «ukrainophobia» as a new reason for committing crimes against life and health of the person and defined its features. In particular: 1) the general characteristics of crimes against life and health of persons committed for reasons of race, national or religious intolerance; 2) defines the concept of «ukrainophobia»; 3) the features of «ukrainophobia» as new motivation in crimes against life and health.

The author has emphasized that «ukrainophobia» does not fall under the traditional triad of «race-ethnicity-religion» because aggression aimed at representatives of different religious denominations (greek catholics, orthodox, protestants, etc.), different ethnic patriots of Ukraine (russians, belarusians, poles, etc.), which share a love for the motherland. We believe with the current Criminal Code necessary to change by replacing, qualification of crimes committed on the grounds of «racial, national or religious intolerance», the provisions of the reason of «intolerance» as such at all.

Keywords: crimes against life and health; racial, national, religious intolerance; reason; ukrainophobia.

Надійшла до редакції 17.12.2014